

Радомир Ивановић

Између животне и уметничке чињенице

(Лојзе Ковачич: „СТВАРНОСТ”, Народна књига, Београд, 1973)

Насупрот романима Витомила Зупана и Димитрија Рупла, Лојзе Ковачич, поготову у роману **Стварност** чува доследност значења онога што романом саопштава. Његова је пројекција изразито аутобиографска те се његова поетика може одредити као настојање да што верније прикаже живот и да на основу те паралеле, живота и романа, ангажује читаоца. При томе Ковачич има специфично становиште које се састоји у писању индиректно ангажовање прозе. Ту врсту прозе управо чине његови јунаци, сама личност аутора која се пројектује кроз једину личност (Њата писар), а она је специфична по много чему.

Једну од битних специфичности, у моменту када се Ковачич појавио у литератури прозним циклусом **Љубљанске разгледнице**, 1953, а и много доцније (збирка новела **Кључеви града**, 1964, роман **Дечак и смрт**, 1968, и са једном књигом у којој је објавио и новелу и роман под насловом **Поруке у сну — Стварност**, 1972. Осим тога Ковачич има и неколико књига за децу: **Новогодишња прича**, 1959, **Приче из града Рич-Рач**, 1962) његова су дела дочекивана са одбојним ставом због друштвене критике коју је доносила његова проза и песимизма који, у време појављивања књиге, готово да је био књижевно светогрђе.

Ковачич има и биографију донекле различиту од других словеначких писаца и навођење неких од података из биографије помаже читаоцу да лакше и дубље продре у значења његове уметничке прозе. Ковачич је рођен у Базелу, Швајцарска, као син словеначког исељеника који се доцније, уочи другог светског рата, вратио у Словенију. Распадање породице и несналажење у веома бурном времену непосредно испред рата, у току и после рата вишестрано се одразило на формирање пишчеве личности,

као што се може видети и из романа **Стварност**, будући да је један повећи инсерт при крају романа посвећен тој породичној историји, готово фељтонистичким стилем, али истовремено са добро насликаном атмосфером живота главног словеначког града. Међутим, праву и развијену фреску свих збивања из ове необичне породичне историје Ковачичевих, која има много сличности са многобројним другим породицама словеначких исељеника, стећи ће се тек када буде изашао из штампе нови Ковачичев роман — трилогија са веома симболичним називом — **Дошљаци** (насловом који асоцира на истоимени роман Милутина Ускоковића, објављен у Београду 1910. године).

Насупрот извесној естрадности појединих књижевника у савременој словеначкој књижевности, чија је основна амбиција да мењају затечено стање у књижевности и да се разликују од досадашњих књижевних стваралаца, Лојзе Ковачич је окренут себи. Њему је писање романа стварање микрокосмоса, те се у његовој прози не би могло говорити о великом степену ангажованости писца, с обзиром да он више сведочи, односно преноси реалне догађаје кроз призму аутентичног доживљавања, но што се труди да прозом нешто превреди у друштву у коме његов јунак живи и пати. Та несумњива скромност веје из читавог књижевног опуса, али она на многим местима условљава губитак читалачког интереса јер се тим, често натуралистичким преношењем протеклих збивања може направити паралела са англосаксонским новим натуралистима, поготову када се ради о прози из војничког живота. Аутентичан допринос Ковачича је што живот свог јунака даје интегрално и без икаквих директних осуда, јер је главна кривица у његовом јунаку, у немоћи јунаковој да мења свет око себе, с обзиром да се Ковачичев јунак унапред мири са свим што се збива у њему и око њега и труди се да то стоички поднесе.

Друга разлика би се састојала у извесној оптимистичкој развојној линији судбине главног јунака, који жели људску топлину, љубав, саосећање и поседује знатан квантум хуманости која често, због случајних неспоразума са околином доводи и до најцрње трагике (ћатин боравак у казненој јединици) и могла би сасвим завршити трагично да у неком сегменту тог неповољног животног положаја не долази до преокрета набоље и да се на хоризонту не појављују нове, повољне могућности. Живот се, међутим, у зависности од многобројних ситуација и околности, не креће континуирано узлазном ни континуирано силазном путањом, него често амплитуде

живота сведоче о његовој непостојаности, што са друге стране сведочи о непотпуно формираној личности јунака романа који се исувише моделује према окружавајућој средини, уместо да на основу коначних опредељења, након оних искушења и дилема кроз које је прошао, заузме коначно виталистички став и свој живот усмери и уравнотежи онако како би му највише одговарало. Овај лични циљ, проблем личне среће, није тешко задовољити јер је Ковачичев јунак веома скромних захтева, па су постављени циљеви утолико лакше остварују.

Прецизна анализа могла би у структури Ковачичевог романа пронаћи много елемената психолошког романа, наслућивања на основу којих би се могло говорити о отуђењу личности, о изгубљености човека савремене цивилизације, о тези искорењености на којој романсијер имплицитно цело време инсистира, јер његов јунак није урастао ни у једну средину, којима је извесним деловима свога живота припадао, па се и та околност узима као узрок његове непостојаности а често и трагике. Отуда ваљда и онако лако мирење са најнеповољнијим и најповољнијим околностима. Истине ради треба рећи да тих скривених значења у роману **Стварност** нема много и да би свака даља, минучиознија анализа романа могуће ишла ка надограђивању нечега чега у роману нема. С тим у вези треба рећи да је роман много погоднији за читање, за онај ничим спутани примарни доживљај читаоца но што пружа обиље могућности за разноврсну књижевну анализу.

Ако би се роман судио по строгим књижевно-естетским критеријумима, онда би се указале многе његове несавршености које писац и не покушава да сакрије. У том погледу један од највиднијих недостатака је **недостатак симболизације** у роману, извесне дубље логике која зрачи у тексту или контексту романа. Потом је веома видно да роман тече у једнолинијској нарацији, најчешће у хоризонталној, да не доноси много новина, ни тематски ни стилски, да је у многим пасажима писан публицистичким стилем у коме је важнија информација него метафоризација језика. Такође је видно да Ковачич не обогаћује савремени језик и да му је основно настојање да фабулира. Фабула је, наиме, суштина његова романа, а оне иновације које је као појединац уносио у роман (двојезичност, насцивне сцене, жаргонизми, који су данас узели маха у великој мери) губе у значају тако да прозом попут **Стварности** неће у савременој словеначкој књижевности остати као писац који је отварао нове путеве и омогућавао јој узлет у нове сфере, јер је у многим пасажима

По
ве
ља

ма роман стандардан, ничим се не издваја из сродних романа.

По
ве
ља

Са друге стране, очито је да у полифонији поратне словеначке књижевности (Зупанчич, Хинг, Смоле, Зупан, Рупел, Зидар, Локар, Божич и други) Ковачич спада у оне писце који стварају хуману интимистичку прозу, сву у првом лицу, од оптимистичке (понекад је она доведена до границе идеализације) до песимистичке визије живота (у чистом натуралистичком опису) тако да се извесна толеранција разнородног тумачења животних манифестација може схватити и као психолошка, а често и естетска и филозофска осцилација, што изравно сведочи о искрености с којом настаје ова врста проза, која понекад није довољна као замена за онај уметнички домет који том прозом није досегнут. Изнад аутобиографске пројекције морала би увек стајати, као надредна идеја водиља, мисао да се дело ствара ради обогашивања света уметности а не ради квантитивног умножавања.

Једна од теза које имплицитно избијају из прозе овог Ковачичевог романа такође је и теза о исконском греху, патњи која служи за искупљење свега што је јунак директно или индиректно скривио. Добро позната теза узета је из руске књижевности, дакле према твђем литерарном узору, а Ковачич и његовом јунаку је веома блиска јер спада у његову визију живота, у онај узак круг најинтимнијих животних опредељења. Отуда у целом току романа код његовог јунака, и онаа када увиђа твђа несавршенства, кака види оголелу људску злобу од које и сам страда (сведочење лажних сведока), нема правог бунта и револта против свих девијација у људском понашању јер као антипод њима стоје људи који служе као морални узор (поручник Никола Гравовски), и јер је његов јунак романа уверен у повољан обрт.

На крају нормално је да објаснимо и притчев став према основној идеји романа, која је саопштена у наслову романа. Овим једноставним појмом писац показује велику сложеност која се крије и тиме потврђује свој дијалектички поглед на свет показујући да са оне стране виђеног и онога што чини људско искуство постоји обиље нових искустава које Ковачич често веома искрено саопштава у личним опсервацијама и то је оно што чини најбоље стране овог романа. Ковачич то чини ненаметљиво и то је драма више у роману. При томе он не доноси апологетичке сулове, не делује као јелини зналац истине, него оста тихо мислира пред читаоцем, као што је случај у овом пасажу:

„Сав тај ланац узрока, последица, смртоносна ћутљивост стварности, пред којом можеш да скинеш капу и да се одлучиш за двоје: за смрт или за лаж. Напољу је сијао смеђи земљини круг на августовској врућини, напола сличан пријатељу, напола непријатељу, а овде је, 1950. године, седео млад војник, коме живот није хтео још ни до данас да се насмеје. вероватно зато што ни секунду није веровао у постојање легенде пре свог рођења и у постојање свог сопственог живота, него укратко у постојање од почетка до краја. То да је нестваран сада као што је био раније било је као нагон.“ Стварност је дакле надредна категорија, а писац овим ставом („постојање стварности од почетка до краја“) устаје против детерминисаности и то како у будућности тако и у прошлости. Емпиријско искуство помогло је главном јунаку да схвати како је живот бројним нитима везан за мање познате законитости и да многи обрти у животу личности зависе од околности које су непредвидљиве. Зато се Бата најчешће опредељује за садашњост, тренутак у коме постоји настојећи да елиминше неизвесност будућности, а не трагајући сувише по болној прошлости. Овакво опредељење могло би се тумачити на више начина, а на основу целокупног значења у роману јасно се показује да спољне околности владају јунаковом судбином, да јунак готово служи животу за отелотворење једног од многобројних облика живота, његових еманација. Њега околности обликују.

Романсијерова исповедна бујица тече без нарочитих изненадних обрта у роману. Многе од сцена које се као карике надовезују једна на другу у другом хронолошком реду ипак се не памте подједнако јер нису насликане истом снагом. Остају као три тежишта у роману, ако избацимо ретроспекцију која се односи на породични живот, која баца допунско светло на јунакове поступке и судбину, и служи као повезна нит и увод за веома ефектан крај романа, који видимо у следећим целинама: боравак у казненој експедицији, боравак у Нишу и повратак у Љубљану. Јунаково лутање по Љубљани треба још једном да посведочи како живот није много дарежљив према онима према којима је од почетка био недарежљив, и како јунак у спирали мора поново савлађивати степенице живота да би себи нашао места под сунцем. То иначе трајно* сазнање овде је подвучено место и посебно наглашено као последњи акорд романа јер јунак остаје у граду, на клупи, „у чувеном положају ембриона у коме му је било од свих положаја још најтоплије“. Радњу би романа, као и анализу, требало почети из почетка.

По
БЕ
ЉА